

Aşıq Ələsgər – 200

Azərbaycan aşıq sənətinin ən görkəmli və məşhur simalarından olan Aşıq Ələsgər 1821-ci ildə Göyçə mahalının Ağkilsə kəndində anadan olub. Atası Alməmməd kişi kəndin hörmətli şəxslərindən sayılıb. Bədahətən söz demək, şeir qoşmaq istedadı olan Alməmmədin əsas məşğuliyyəti dülgərlik olub. Arasıra qoşma, bayatı, gəraylı da söyləyib.

Sazın sehri, sözün qüdrəti

Uşaqları böyüdükcə, Alməmməd kişinin qayğıları da çoxalıb, ailəsinin ehtiyaclarını ödəməkdə çətinliyi artır. Buna görə də böyük övladı Ələsgər 14 yaşından Kərbəlayi Qurban adlı bir varlının yanında işləməyə başlayıb.

Təbiətçə mülayim, insanpərvər bir şəxs olan Kərbəlayi Qurbanın Səhnəbanı adında 10-12 yaşlı bir qızı olur. Yeniyetmə Ələsgərlə onun arasında mehriban, səmimi münasibət yaranır, sonra bu münasibət dərin bir sevgiyə çevrilir. Lakin Kərbəlayi Qurbanın Məhərrəm adlı imkanlı qardaşı Səhnəbanını öz oğluna almaq istədiyi üçün bu sevdadan xəbər tutan kimi, Ələsgəri oradan uzaqlaşdırıb, qızı öz oğluna alır.

Uşaqlıq və yeniyetməlik illərini Ağkilsə kəndində keçirən Aşıq Ələsgər xüsusi təhsil ala bilməyib. Lakin güclü yaddaş hesabına sənətin sirlərini, əsasən, el sənətkarlarından və ağsaqqallardan öyrənib, görkəmli aşıqlardan dərslər alıb. İlk şeirlərini də yeniyetməlik çağlarında aşıqların, xalq sənətkarlarının təsiri ilə söyləyib. İlk məhəbbəti daşa deyəndən sonra isə ilhamı daha da çoxub-çağlayıb, çalıb-oxumağa, söz deməyə meyli güclənib. “Köynəyinə”, “İnciməram”, “Üzün bürümə”, “Yavaş get” və “Yetmədi” kimi şeirlərini nakam məhəbbətinə həsr edib.

Aşıq sənətinə bələd olan və xeyli qoşması olan Alməmməd kişi oğlunun bir neçə şeirini dinlədikdən sonra, səsinin də yaxşı olduğunu nəzərə alaraq, ona bir saz bağlatdırır, özünü də o vaxtlar Göyçənin məşhur aşığı qızılvəngli Aşıq Aliya şagird verir. Aşıq Ali çoxlu təcnis müəllifi kimi tanındığından ona Təcnis Ali, Qurani Kərimi avazla oxuduğundan, dini təriqətlərdən, aynılardan xəbərdar olduğundan Şeyx Ali, müxtəlif otlardan, çiçəklərdən, bitki köklərindən dərman hazırlayıb xəstələri müalicə etdiyindən Təbib Ali deyirdilər.

Ələsgər Alının şagirdi olduğu müddətdə ondan aşıqlıq sənətinin sirləri ilə bərabər, ədəb və mərifət qaydalarını da dərinlən öyrənir.

Aşıq Ələsgərin oğlu Talib əmi ilə görüşlərimin birində o, Aşıq Alının 1880-ci illərdə bir neçə toy məclisində iştirak edərkən, çox zil və mələhətli səsinin şahidi olduğunu xatırladı. Daha sonra bildirdi ki, Aşıq Ələsgər tez-tez gedib ustadı ilə görüşüb hal-əhval tutur, söhbət edərdi. Aşıq Ali gözünün nurunu itirəndə də dedəm bu saz, söz xiridarını vaxtaşırı yoluxar, bazarlıq edib yanına gəderdi.

Talib əmidən bir dəfə soruşdum ki, rəhmətlik atanızla Aşıq Alının dəyişməsi necə baş verib? Mənim bu sualı nə məqsədlə verdiyimi dəqiqləşdirdikdən sonra dedi ki, bu, Çaxırlı kəndində,

Böyük Ağanın oğlu Aslan bəyin to-yunda olub. Əslində, dedəm ustadı ilə deyişmək istəməyib. Amma Dəli Şirin və Böyük Ağanın inadından sonra deyişmə reallaşmış. Aşıq Alının da bu işə sövq edilməsinə səbəb o olub ki, onun yaşı 90-nı keçdiyi, özü də dini yaxşı bildiyi üçün istəyiblər ki, bundan sonra mollalıqla, axundluqla məşğul olsun. O isə aşıqlıqdan ayrılmaq, uzaqlaşmaq istəmirdi. Bir sözlə, həmin vaxt ağsaqqalların məqsədi ustadları dəyişdirmək yox, Şeyx Alını dini işlərlə məşğul olmağa razı salmaq idi. Təəssüf ki, sonralar bəzi aşıqlar haqsız olaraq, Dəli Şirini, Böyük Ağanı qınayırlar ki, onlar bu deyişməni təşkil ediblər. Elə dedəm də deyişməyə məcburən qol qoyub, ustadı ilə üz-üzə gəlmək istəməyib. Çünki Ələsgər Alının şagirdi olduğu müddətdə ondan aşıqlıq sənətinin sirləri ilə bərabər, həm də ədəb və mərifət qaydalarını dərinlən öyrənmişdi. Ona görə də dedəm böyük təvazökarlıqla ustadının qarşısında baş əyib, ona öz ehtiramını belə ifadə edib:

Bir şeyird ki, ustadına kəm baxa, Onun gözlərinə qan damar, damar.

Talib əmi onu da deyirdi ki, Aşıq Ələsgərdə çox iti hafizə və yaddaş vardı. Həccə gedən adamlardan soruşardı: “Məkkəyə gedib-gələndə nə etdin, nə eşitdin, nə gördün, hamısını dəqiq, təfəsilatı ilə mənə danış”. Həmin söhbəti dedəm sonralar tam təfəsilatı ilə nəql edərdi. Aşıq Alının şagirdi Aşıq Məhərrəmin xatırladığına görə, ustadın saatlarla danışdığı dastanı Ələsgər bir gün sonra olduğu kimi təkrar edərdi. Aşıq Ali məəttəl qalıb deyərmiş ki, Ələsgərin beyni sanki ağ dəftərdi, eşitdikləri ora yazılır. Aşıq Məhərrəm şagird yoldaşı Aşıq Ələsgər haqqında bir divanısında belə yazıb:

Düşdü eşqin atəsinə, Yandı səməndər kimi. Söz sinədə cusa gəldi, Cəm oldu dəftər kimi. Heç mahalda ustad yoxdu, Aşıq Ələsgər kimi.

Şagirdlik dövrünü başa vurduqdan sonra Ələsgər əvvəlcə Göyçədə aşıqlıq edib, ağır toy məclisləri aparıb. Tezliklə onun şöhrəti qonşu mahallara yayılıb. Ələsgər gözəl bir sənətkar kimi İrəvana, Naxçıvana, Qazaxa, Qarabağa, Cavanşir ellərinə, Gəncə və Kəlbəcərə çağırılıb, məclislərdə yüksək mərifəti, ədəbi, yanıqlı səsi ilə hamını heyran qoyub.

Güclü müşahidə qabiliyyəti olan Ələsgər aşıq poeziyasına həm məzmun, həm forma rəngarəngliyi gətirib, təmiz, saf xalq dilindən həssaslıqla bəhrələnib.

Aşıq yaradıcılığının bütün sahələrinə müraciət edib, aşıq şeirinin ən maraqlı və mürekkəb janrlarında bənzərsiz nümunələr yaradıb. Dodaqdəyməz, müxəmməs, qıflbənd, təcnis, cığalı təcnis, gəraylı, divanı kimi şeir növlərində yazdığı şeirləri ilə əvəzsiz bir məktəb rolunu oynayır.

Aşıq Ələsgər illər ötdükcə şöhrətlənib, ad-san qazanıb, ustad sənətkar kimi məşhurlaşmış. Tezliklə ətrafına çoxlu şeyirdlər toplaşmış, onlara yorulmadan, usanmadan aşıqlıq sənətinin inceliklərini öyrədib. Həmin aşıqların çoxu sonralar görkəmli sənətkar kimi tanınıb, el-oba sevgisi qazanıb. Aşıq Ələsgər şeirlərinin birində bu barədə iftixar hissi ilə deyib:

Adım Ələsgərdi, mərdi-mərdana, On iki şeyirdim işlər hər yana.

Bu böyük el sənətkarından söhbət açarkən, onun həyatı ilə bağlı bir məqamı da xatırlatmaq istərdim. Belə ki, o, ilk məhəbbətinə–Səhnəbanıya qovuşa bilməməsi səbəbindən 40 yaşına qədər subay qalıb, sonra Kəlbəcərin Yanşaq kəndindən Anaxanım adlı bir xanımla evlənib. El-obada qayğıkeş ailə başçısı kimi tanınıb, övladlarında torpağa, zəhmətə məhəbbət hissi aşılayıb. Bütün bunlarla bərabər, əməksevərliyi, halallığı, dürüstlüyü ilə caamatın rəğbətini, xətir-hörmətini qazanıb. Yaz-yay aylarında əkinçiliklə, qışda isə aşıqlıqla məşğul olub. Lap qoca yaşlarında belə əkinçilikdən, yer şumlamaqdan, taxıl və ot biçmədən getməkdən usanmayıb.

Aşıq Ələsgər həyatının sonlarında bir neçə bədbəxt hadisə ilə üzleşir. Xalası oğlu Molla Rəhimi Ələsgərin oğlu Bəşir bilmədən güllə ilə vurub öldürür. Bu hadisədən möhkəm təsirlənən aşıq deyir:

Nagah badi-sərsər əsdi üstümə, Ömür bostanımın tağı kəsildi. Öz əlimlə xəta dəydi özümə, Bədəndən qolumun sağı kəsildi.

1915-ci ildə isə aşığın həyatında daha bir kədərli hadisə baş verir: Qardaşı oğlu, həm də kürəkəni cavan yaşında vəfat edir. Bir il sonra oğlu Bəşir kəndin kovxasını güllə ilə vurub qaçır. Buna görə də aşığın qardaşı Xəlil və ortancı oğlu Abduləzim həbs edilir. Bütün bu ağır-acılı hadisələr Aşıq Ələsgərin qəlbində dərin iz buraxır...

1918–1919-cu illərdə daşnakların azərbaycanlılara qarşı törətdiyi qırğın

nəticəsində Göyçə mahalının var-yoxu talanmış əhalisi öz dədə-baba yurdunu tərk edib köçkün həyatı yaşamağa məcbur olur. 1918-ci ildə qırğından xilas olmaq üçün Aşıq Ələsgər ailəsi ilə Kəlbəcərin Qanlı kəndinə köçür. Üç il orada yaşadığından sonra 1921-ci ildə yenidən Ağkilsəyə qayıdır, həyatının son illərini doğma kəndində yaşayır. Ömrünü ağır məclislərdə keçirən aşıq evdən bayıra çıxmır, tez-tez keçmiş günləri xatırlayır, dünya, həyat barədə düşüncə kədərlənir:

Səksəni, doxsanı keçibdir yaşım, Əzrayıl həmdəmin, məzar yoldaşım. Gor dəyə tərpenir bələli başım, Daha köç təbilin çal, qoca baxtım...

... Talib əmi 1978-ci ildə 101 yaşında olarkən mənimlə söhbətində bildirdi ki, Aşıq Ələsgər 105 yaşında da çox sağlam idi. Amma üç ay sonra, 1926-cı il martın 4-də mənə gecə onu ölüm ağrısı tutduğunu, üç gündən sonra öləcəyini dedi: “Mən dedəmin həm dostu, həm şagirdi, həm də kiçik oğlu olduğumdan ağladım. Onda dedəm söylədi ki, oğul, ağlama, indi yaxşıyam. Heç kəsə də heç nə demə. Səhəriş gün Kəlbəcəre gəlmişdim, gəldim ki, həyat yoldaşım Zinyət ağlayır, soruşdum nə olub, dedi ki, əmim (yoldaşım Xəlil əmimin qızı idi) Bəşirə, Nəcəfə deyib ki, iki gündən sonra öləcəm, hazırlıq görün, qonaq çox olacaq, xəcalətli qalmayın. Hiss etdim ki, bu dünənki söhbətin davamıdır, dedəm köçə hazırlaşır... Bundan bir gün sonra əmim oğlanları Aşıq Nəcəf və Növrəs İman Zərzibil kəndindən yağ, bal alıb gətirdilər. Martin 7-də isə dedəm vəfat etdi. Yeddində və qırxında Gəncədən, Borçalıdan, Qazaxdan, Kəlbəcərdən, Şəmkirdən Gədəbəydən, Dərələyəzdən, İrandan, Türkiyədən minlərlə adam gəldi...

Aşıq Ələsgərin zəngin yaradıcılığı hər zaman diqqət mərkəzində olub. İstər sağ vaxtında, istərsə də ölümündən sonra şeirləri sevilib, öyrənilib, tədqiq edilib. Unudulmaz şairimiz Səməd Vurğun aşığın yaradıcılığına yüksək qiymət verib, əksər şeirlərini əzbər bilib.

Xalq şairimizin Aşıq Ələsgərə olan sevgisinin təsdiqi olaraq bir əhvalatı xatırlatmaq istərdim. 1955-ci ilin yay günlərinin birində Kəlbəcər Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Səfər Verdiyev Aşıq Nəcəfə zəng edir ki, sabah Kəlbəcərdə ol, Səməd Vurğun

qonaq gələcək, şairin sözlərindən oxuyarsan... Səməd Vurğunun şərəfinə məclis qurulur, ziyafət verilir. Bu zaman Aşıq Nəcəf mələhətli səslə, mahir çalğı ilə şairin “Dağlar” şeirini oxuyur. Səməd Vurğun soruşur ki, Səfər, bu aşıq kimdir, nə yaxşı səsi, çalğısı var? Səfər Verdiyev də deyir ki, Aşıq Ələsgərin qardaşı Xəlilin oğlu Nəcəfdir. Səməd Vurğun da qayıdır ki, aşıq qardaş, əmin Ələsgərin “Dağlar”ının yanında mənim “Dağlar”ım təcəpikdir. Xahiş edirəm, dahi el sənətkarının “Dağlar”ından birini oxu. Bu sözdən sonra məclisdəkilər ayağa qalxıb Səməd Vurğunun alqışlayırlar...

Talib əmi ilə çoxsaylı görüşlərimin birində o, mənim soy-kökümlə maraqlandı. Dedim ki, Göyçənin Ardaniş kəndindənəm. Hacı Qulu kişinin nəvəsiyəm, indi Gədəbəyin İvanovka kəndində yaşayıram. Dedi ki, oğul, 1914-cü ildə dedəm, daşkəndli Aşıq Nəcəf və mən Ardanişda Hacınin qonağı olmuşuq, onu çox qonaqpərvər, zəhmətkeş insan kimi tanımışıq. Dedəm onun barəsində 12 bəndlik bir şeir deyib...

Söhbət əsnasında Talib əmiyə tarixi bir faktı da xatırlatdım. Dedim ki, 15-ci əsrdə Uzun Həsən tarixçilərə özünün nəsil şəcərəsini tərtib etməyi tapşırıb. Müəyyən edilib ki, Uzun Həsənin 52-ci babası Göyçə mahalında yaşayıb. Onda Talib əmi dedi ki, oğul, atam Aşıq Ələsgər də bizim şəcərəmizi yaxşı bilir. O da Şah İsmayılın, Uzun Həsənin nəslindən olduğumuzu söyləyirdi. Ulu babam Talıbxanın 17-ci əsrin sonunda İranın Suldüz vilayətindən Göyçəyə gəldiyini, dedəm onun adını mənə qoyduğunu bildirirdi.

Aşıq Ələsgərin hal-xasiyyətinə bələd olanların dediyinə görə, o, peyğəmbər kimi bir adam olub. Xeyirxahlıqda, səxavətdə Hatəm kimi tanınıb. Zəka və zəhməti hesabına aşıq sənətinin zirvəsinə yüksəlib, xalq arasında namusla, mərifətlə dolanıb, qədim və müqəddəs aşıq sənətinə heç vaxt ləkə gətirən əməllərə yol verməyib. Ustad bununla bağlı deyib:

Yaxşı hörmət ilə, təmiz ad ilə, Mən dolandım bütün Qafqaz elini. Pirə ata dedim, cavana qardaş, Ana-bacı bildim qızı-gəlini.

Aşıq Ələsgər mahalda böyük xətir-hörmət qazanmışdı. Hansı kəndə yolu

düşürdüsə, orada sevgi-məhəbbətlə qarşılanardı. Qan davasını yatırırdı, düşmənciliyi aradan qaldırırdı. Talib əminin bununla bağlı danışdığı bir hadisəni xatırlatmaq istərdim: “1920-ci ildə Kəlbəcərin Ellazallar və Qanlı kəndləri arasında düşməncilik var imiş. Hər iki tərəfdən olan ağsaqqallar bu düşmənciliyi aradan qaldıra bilmirmişlər. Axırda dedəmin yanına gəlib ondan kömək umurlar. Aşığın barışdırıcı məsləhətləri, dostluq, mehribanlıq tövsiyyəsi bu kəndlərin arasında olan düşmənciliyə birdəfəlik son qoyur...”.

Yuxarıdakı qeydləri yekunlaşdırıb deyə bilərəm ki, Aşıq Ələsgər çoxəsrlik keçmişə malik aşıq sənəti ənənələrinə ən yüksək bədii-estetik meyarlarla yeni məzmun qazandıraraq, xalq ruhu ilə həmahəng əsərləri ilə Azərbaycanın mədəni sərvətlər xəzinəsinə misilsiz töhfələr bəxş edib. Sənətkarın doğma təbiətə məhəbbət və vətənpərvərlik hisslərini vəhdətdə aşılaraq, ana dilimizin saflığını, mənə potensialını və hədudsuz ifadə imkanlarını özündə cəmləşdirən dərin kolortılı yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatında xüsusi yer tutub.

Aşıq Ələsgər çox sayda yetirmələrindən ibarət bir məktəb formalaşdırıb və gələcəyin məşhur el şairlərinə güclü təsir göstərmiş. Azərbaycan aşıq sənətinin ümumbəşəri dəyərlər sırasında qorunan dünya qeyri-maddi mədəni irs nümunələri siyahısına salınması da Aşıq Ələsgər sənətinə ehtiramın təzahürü kimi diqqət çəkib.

Aşığın zəngin poetik irsinin geniş tədqiqi, nəşri və təbliğinin mühüm mərhələsi mədəni-mənəvi dəyərlərimizin bütün daşıyıcılarına həmişə qədərbilənliklə yanaşan ümum-millət lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Sənətkarın yubileyləri məhz ulu öndərin təşəbbüsü ilə dövlət səviyyəsində qeyd edilib. Böyük söz ustasının respublikamızda və onun hüduqlarından kənarda 150 illik yubiley mərasimləri keçirilərkən əlamətdar hadisə baş verib, azərbaycanlıların özəli yurdlarından olan qədim Göyçə mahalında, doğulduğu kənddə Aşıq Ələsgərin qəbirüstü abidəsi ucaldılıb. Həmin əzəmətli büst soydaşlarımız öz dədə-baba torpaqlarından dərindən salındıqdan sonra erməni vandalları tərəfindən dağıdılaraq, milli-mədəni varlığımızın tərkib hissəsinə çevrilən Aşıq Ələsgər irsi silinməz tarixi yaddaş rəmzi kimi yaşamaqda davam edib.

Müstəqillik illərində də Aşıq Ələsgərə, bütövlükdə bu ulu sənətə ölkəmizdə diqqət və qayğı olub. Hələ 2009-cu ildə Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü və dəstəyi ilə aşıq sənəti UNESCO-nun Qeyri-maddi mədəni irs siyahısına daxil edilib.

Aşıq Ələsgərin yaradıcılığı dini inanclarımıza sayğı, Vətənə və onun təbiətinə vurğunluq, cəhəllətə, sosial ədalətsizliyə qarşı etiraz, məhəbbətə, dostluğa, sədaqətə, halal zəhmətə, düzlüyə çağırışdan ibarətdir. Öz zəngin və mənalı yaradıcılığı ilə ustad aşıq bu gün də qəlblərdə yaşayır.

Aşıq Ələsgər yaradıcılığı hər zaman bütün türk dünyası üçün önəmli rol oynayır. O, çoxəsrlik keçmişə malik aşıq sənəti ənənələrinə bədii-estetik meyarlarla yeni məzmun qazandıraraq. Prezident İlham Əliyev bütün yuxarıda qeyd edilənləri nəzərə alaraq, Aşıq Ələsgərin 200 illik yubileyinin qeyd olunması ilə bağlı 18 fevral 2021-ci il tarixli sərəncam imzalayıb.

200 illik yubiley ərəfəsində Bakı şəhərində Aşıq Ələsgərə abidə ucaldılması ustad sənətkarın xatirəsinə misilsiz ehtiram nümunəsi olardı.

Həsən HƏSƏNOV,
kimya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent